

1938. IV. 10.
Klet

A Szent István Bazilika

Most, hogy teret hasítottak ki számára a toladó házrengetegből, diadalmasan szökken a magasba, mint béklyóiból szabadult sas. A kövek ritmikus, gyönyörű zenéje a lendület, amellyel ez a 4147 m²-t felölő kőóriás felszakadozik a komor, vastag alapfalakból.

Mikor a Gellérthegyről, a Vároldalról, vagy a budai hegyekből szemléltük, teljesen az óriási kupola hatása alatt állottunk, most, hogy a közelből nézzük, első gondolatunk az, hogy nagyobb méretűnek gondoltuk. Játsszik velünk a kőóriás, illetőleg zseniális alkotója: Ybl Miklós (1814—1891), aki úgy játszott a köveken, mint Beethoven a zenekarral, vagy Schubert a zongorán. Érett, zseniális művészetével korlátlanul uralkodott az anyagon s a tömegelő felfelé szökkenését, átkönynyítését és átszellemesítését éppen a Szent István Bazilikán, hattyúdalan, játszotta el legszépben.

Jól esik nézni a hatalmas kupolát, amelynek bordái gyönyörű íveléssel hajlanak a felső körhöz, amelyből kicsinyített másában, mintegy mégegyszer megelevenedik a kupola s lendül százméteres magasságba. A térnek ezzel a felfelé szűkülő tagolásával tette Ybl könnyeddé és légiessé az anyag térbeszökkenését.

Ezért viaskodik bennünk látásán a szorongás és lelkesültség, a megtorpanás és szárnyalás, a nagyméretűség és könnyedség; mert méreteiben monumentális alkotás előtt állunk, de az arány és művészi elrendezés szárnyat, szinte érzést ad a kövek alá.

Európa egyik legnagyobb templomával állunk szemben. Kupolamagassága 96.30 m (a kereszt hossza 2.40, karja 1.50 m); hossza 86.37 m, az oldalhajók szélessége 55 m, a kistornyok magassága 57 m. Befogadóképessége kb. 8.000 ember.

Az olasz reneszánsz előkelő, főúri ízlése ömlik el rajta. Mindaz, ami szép az olasz reneszánsz templomokon, azt szinte ezen az egyen megtalálja az ember.

*

A homlokzat orompárkányának szoborcsoportja (23 m hosszú, 4 m magas) a magyar szentek és Szent Lipót hódolatát ábrázolja a magyarok Nagyasszonya előtt. Feszler Leó kiváló alkotása. Minden szobor tőle való a templom külsején. (1831—1893; egyik kiváló mesterműve a Kalvin-téri szökőkút.)

A homlokzati tornyok fülkéibe a legnagyobb latin egyházatyák szobrai kerültek. A homlokzattól balra Nagy Szent Gergely, jobbra Szent Jeromos; oldalt Szent Ambrus, illetőleg Szent Ágoston. Rendkívül szép, markáns szoboralakok; dóm-lelkek, akik egyéniségükkel és energiájukkal nagyszerűen illeszkednek be a dóm hangulatába. Kétségkívül a főváros legsikerültebb szobrai közé tartoznak.

A templomkülsőn a meredeken kiszögellő, klasszikus oldalfal, főképp azonban a félkörívű hátsó fal (apsis) ragadja meg figyelmünket, melynek merészen előrelendülő párkányzatát tizenkét hatalmas oszlop tartja. A párkányon az apostolszobrok helyezkednek el, följebb az oromzaton, Krisztus fehér szoboralakja; a külső kupoladobbfülkébe a négy evangélista erővel megmintázott szoboralakja került.

Mielőtt megindulnánk a főbejárat felé, újból és újból fel kell néznünk a kupolára. Annyi rajta a marasztaló és felejthetetlen mozzanat. Bizonyos, hogy nemes veretű, szép vonalaival a legszebb kupolák közé tartozik.

De hogyan jutott a főváros és a magyar nemzet a Bazilikához? A dómoknak érdekes

Murillo: Szent Család (Szent István Bazilika)

történetük van s szinte a nemzet kőbevéselt lelkét és akaratát szimbolizálják.

A mult század elején alig volt még élet a Bazilika helyén. Pest legújabb települése volt itt (Újváros), polgárai azonban máris saját templom után vágyódtak. Mivel a fejlődő város erre nyomult előre, a városi tanács is felkarolta tervüket s a «jövő templomát» szánták ide, amely méreteivel be tud majd illeszkedni az új és nagy városfejlődésbe. Egyelőre azonban nem volt pénz. A kamarilla is helyeselte a tervet s elrendelte, hogy az Amphiteátrum helyén (mai Bazilika) épüljön fel a templom, de — pénzt, nem adhat.

Ezért ideiglenes templomot, inkább kápolnát építettek a nagy tervek helyébe; a manzardtetős, falusias templomocská kicsinek bizonyult s egy-egy ünnepi alkalommal a hatszázon felüli hívek nagy tömegben álltak a templomon kívül.

A város 1821-ben gyűjtést rendez az új, kupolás templom számára: eredmény negyedszázadezer pengő. Hamarosan tervet is készítettek Schwartz József rajztanárral, amely a barokknak és klasszikusnak nehézkes, idegenszerűen ható keveréke, s így szerencse, hogy közbejött akadályok miatt ennek a tervnek kiviteléhez hozzá sem fogtak.

Ott állt tehát továbbra is a kis templom a fejlődő város közepén. Észrevétlenül főúri házak telepedtek köréje, a Dunaparton a fakeskedők és depósok helyén fényes palotasorok húzódtak s a Dorottya-utcában elegáns dámák és úriak korzóztak.

Már-már úgy volt, hogy jó pár évig dacol még az idők múlásával, mikor a szabadságharc zivataros napjaiban Pest bombázásánál, 1849 május 13-án, ágyúgolyó érte s falain rész-részre tátongott. Nem lehetett benne többé misézni s kapui bezárultak örökre. 1850-ben Scitovszky János hercegprímás elnöklete alatt tanácskozás volt a Városházán, ahol a város és a hívek nagy lelkesedéssel hatalmas templom építését határozták el. 1851 augusztus 14-én láttak hozzá a kis templom lebontásához s mindjárt ásták is az új dóm alapjait, amelynek terveit Hild József neves műépítész (1789—1867) készítette el, kissé hideg, de nemesvonalú és plasztikus empire-stílusban. Egy hónap múlva már az alapkö ünnepélyes letételére gyűlt egybe a város, amelyet Scitovszky primás végzett s jelen volt Viale-Prela pápai nuncius is.

1865-ben már teljes pompájában szök-

kent Hild kupolája a házak fölé. Az emberek csudájára jártak. Nézték a Gellért-hegyről, a Várból s egész Pest igézete alatt állt. Büszkén rajzolták oda az akkortájt megindult «Magyarország és a nagy világ» képes ujság fedőlapjára, hogy hirdesse a magyar akarat dicsőségét.

Senki sem sejtette, hogy az 52 méterre ívelődő kupolával baj van, csak Ybl Miklós, aki az időközben elhunyt Hild építészeti utódja lett. Szorongással rakatja fel a kupola körfalára a mázsás súlyú köveket s újból és újból jelentést küld a Közmunkák Tanácsának a gyanus repedésekről, majd arról, hogy tovább nem vállal felelősséget. Végül is kerítéssel veszik körül az épületet s az örök messziről elkergetnek mindenkit.

Elszorult a város szíve s megindult a találgatás és balhiedelem az épület sorsáról. Egyesek színháznak vagy tőzsdének szánták, mások lehordatták volna róla a súlyos köveket, esetleg támasztópillérekkel vették volna körül. Egy öreg magyar meg felgyalogolt az Alföldről és visszakövetelte 1 F 50 krajcár hozzájárulását, mert ő azt templomra

Benczur Gy.: Szent Korona felajánlása

adta, ebből pedig templom — jegyezte meg lemondóan — sohasem lesz.

A baj az volt, hogy azt a különböző faj-súlyú és minőségű ajándékkövet, amelyet természetben adtak a Bazilika építéséhez, a városi tanács mindenképp be akarta építetni a templomba. Hild tiltakozása ellenére is a falközök kitöltésére használták - a falak így nem bírták el a rájuk nehezedeő óriási súlyt s bekövetkezett a katasztrófa: a kupola 1867 január 22-én beomlott. Egész Pest felijedt a robajra. Nagy körzetben minden ablaküveg porrá zúzódott, a szomszédos iskola gyermekei közül sokan ájultan zuhantak a pad alá.

A kupolával együtt összeomlott Pest lobogó lelkesedése, amelyet az épülő dóm iránt érzett... Fájdalom és levertség lett úrrá a lelkekben.

De hát a rosszból is fakadhat jó s Ybl most teljes erővel hozzáláthatott a templom újjáépítéséhez. Megrendíthetetlen alapokra helyezi a mértanilag kitűnően elrendezett tömeget s az épületet páratlan zsenialitással és színes, meleg fantáziával az olasz reneszánsz ragyogó példányává képezteti át. Olaszos jellegét mutatják a félkörű oszlopoktól övezett kápolnáiv, kis tornyok alkalmazása, a széles homlokzat és kapubejárat. A két homlokzati torony campanillaszerűen, kecsesen lendül az ég felé s mindenkit meghat áttört, finom szépségével.

A költségekre szánt pénz azonban újból és újból elfogyott; végül is a vallásalap két milliója, az állam évi négyszázezer pengős hozzájárulása, a műemlékek alapítványának félmilliója, az épületet övező «Bazár» hozzá-déka, a Bazilika sorsjegy, gyűjtések biztosították az építés zavartalan folytatását, annyira, hogy 1889 okt. 19-én feltehették a kupolára a keresztet s az 1890-ik év végén negyven évi külső építés után, az utolsó állvány is elkerült az épület mellől.

Akik azonban azt hitték, hogy most már rövidesen felpattannak a templom kapui, csalódtak. Az öregek sírbuszálltak, anélkül, hogy bemehettek volna abba a templomba, amelynek épülő tövében virágzó tavaszuk korában játszottak. «Sohasem készül el a Bazilika» mondták az emberek keserű lemondással, várakozásokban elfáradtan. «Meg adom, ha majd elkészül a Bazilika» — szólásmondás volt hosszú évtizedeken át Pesten.

Kauser József neves budapesti műépítész (1848—1929), aki a tizennégy évig tartó belső építést az olasz reneszánsz szellemében tervezte és vezette, azon az állásponton

volt, hogy inkább évekig készüljön a be-rendezés, mintsem az érték és minőség rovására elsiessék. Mindenből a legnagyobb szerűbbet választották s gyönyörű, belső világában a nemzet legnagyobbjai örökítették meg ecsettel és vésővel nagy vallási és nemzeti eszméinket. (Lotztól a kupola mozaikjai, Benzur: a szentélykupola allegorikus miseképei, a szent korona felajánlása; id. Vastagh György: Szent Imréje; Sztetka Gyula: Golgota; Feszty Árpád, Nádler Róbert hárommezős oltárképei; Székely Bertalan, Roskovits, Deák-Ébner stb., Fadrusz, Strobl, Vastagh György, Senyei, Meyer Ede, Damkó József stb. remek szobrászati munkái.)

Végül 1905 november 19-én, magyarországi Szent Erzsébet, valamint rajongásig szeretett Erzsébet királynénk névnapján, ünnepélyes felszentelés után (Kohl Medárd), elmondták benne az első szentmisét, amelyet Várossy Gyula kalocsai érsek végzett. 1906 december 8-án pedig megejtették az ünnepélyes, jelképes zárókő-letételt, amelyet maga Ferenc József király végzett. Ez alkalommal olyan ünnepség és felvonulás fényében úszott a Bazilika s az egész főváros, amelyhez fogható addig csak a 67-iki királykoronázás nyujtott.

Ötvennégy évig épült tehát a Bazilika, hogy e tekintetben is méltó legyen a nagy dómokhoz, amelyeken egész nemzedékek és korszakok dolgoztak. A magyarság köbévétett lelkivilága ez a templom: nemzeti szentély. Nemcsak a vallás építette, hanem a nemzet is, első szent királya emlékére. A művészek szinte lelküket, életüket felejtették rajta a köveken, a színeken és formákon. Azért olyan szép és művészi benne minden. Minden magyar munka a templomban, csak éppen a főbb falfestmények mozaikbaszedéséért fordultak velencei műiparhoz, ami abban az időben szinte szokássá vált mindenütt. Közel ötvenféle kő és márványanyag van beépítve a templomba, amelynek építési költsége mai pénzérték szerint meghaladja a hatvan milliót.

Sok ünnepséget látott falai az 1938-as évben állandóan az ünnepek látomásában és lobogó, színes világában élnek.

Ide, ebbe a templomba jár tehát a hivatalos magyar nemzet és István király népe, hogy első szent királya emlékéből és hagyományából merítsen buzdítást arra a hivatásra, amelyre a Rómából küldött szentkorona, a Nagyasszonynak való felajánlás és a «Mária népe» cím kötelezi.